

1.04 Strokovni članek

UDK 929Sedej A.:77

Prejeto: 19. 6. 2020

Življenje inženirja in ljubiteljskega fotografa Antona Sedeja iz Dol nad Idrijo

DEJAN HVALA

univ. dipl. zgodovinar in profesor zgodovine, arhivist
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Idriji, Prelovčeva 2, SI-5280 Idrija
e-pošta: dejan.hvala@guest.arnes.si

Izvleček

Članek obravnava življenje gradbenega inženirja Antona Sedeja (1887–1959) iz Dol nad Idrijo, ki je velik del svojega prostega časa namenil ukvarjanju s fotografijo. Njegova življenjska pot je bila izredno zanimiva, saj je bila razpeta od zadnjih desetletij Avstro-Ogrske monarhije preko burnih let prve polovice 20. stoletja: od mladostnih učenjaških let na idrijski realki in študija gradbeništva na Dunaju vse do njegovega vpoklica v prvi svetovni vojni in obsodbe na procesu po koncu druge svetovne vojne. Po njegovi zaslugi imamo danes ohranjenih okoli dva tisoč fotografij, deloma na steklenih ploščah, deloma na filmskih negativih, ki so shranjeni v Mestnem muzeju Idrija, kjer čakajo na podrobnejšo obdelavo. Na domačiji, od koder je Sedej izviral, prav tako hranijo zbirko njegovih fotografij. Obe zbirki vsebujeta ne samo prizore iz domačih krajev, ampak tudi iz raznih koncev Slovenije in celo tujine.

Abstract

ENGINEER AND AMATEUR PHOTOGRAPHER ANTON SEDEJ FROM DOLE ABOVE IDRIJA

The article deals with the life of Anton Sedej (1887-1959) from Dole above Idrija, a construction engineer who devoted most of his free time to photography. His life was spanned from the last decades of the Austro-Hungarian monarchy to the turbulent first half of the 20th century and was therefore extremely interesting: from his youth at the secondary school in Idrija and studying civil engineering in Vienna to being drafted in the First World War and convicted at the end of the Second World War. He left about two thousand photographs, partly on glass, which are kept by the City museum in Idrija and waiting to be processed in detail. A collection of photographs is also kept at his home. Both collections consist of not only images of his home surroundings, but also images from other sites in Slovenia and abroad.

Ključne besede:

Anton Sedej,
Dole nad Idrijo,
fotografija,
steklene plošče,
gradbeni inženir,
sodni proces.

Key-words:

Anton Sedej,
Dole above Idrija,
photography,
glass plates,
construction
engineer, trial

»Vsega so krivi gasilci«

Raziskovanje lokalne zgodovine terja od raziskovalca – poklicnega ali ljubiteljskega – sistematično in metodično delo, če želi, da trud in prizadevanja na koncu obrodijo sadove in prinesejo neke (relevantne) zaključke.¹ Včasih vse to ni dovolj in takrat je nadvse prikladno, če na pomoč priskoči *naključje* ali *slučaj*. Prav tako naključje je avtor doživel pri odkrivanju fotografske zapuščine Antona Sedeja, ki je bil doma na kmetiji »pri Sedeju« v Dolah nad Idrijo.

Odkrivanje življenjske poti Antona Sedeja (»Tončka« ali kar »strica«, kot so mu pravili po domače) se je začelo z rednimi operativnimi gasilskimi vajami članov Prostovoljnega gasilskega društva Dole, ki so potekale 14. julija 2018 na domačiji »pri Sedeju« (hišna številka Dole 20). Sedanji gospodar domačije Simon Rupnik se je po izgradnji nove hiše odločil, da staro podre, še prej pa je domačim gasilcem omogočil, da so na objektu izvedli nekaj operativnih vaj. Stara hiša je bila s svojimi številnimi prostori in sobami (»cimri«) kot nalašč za ta namen, sploh potem, ko so bili prostori zadimljeni in je bila orientacija v hiši otežena. Ko se je tistega sobotnega popoldneva (umetni) dim razkadil in so bile vaje končane, je avtor na podstrešju opazil več starinskih predmetov, ki so vzbudili njegovo pozornost. Nič nenavadnega ni, da več stoletij stare kmetije in domačije skrivajo različne zaklade, ki so pomembni za ohranjanje kulturne dediščine določenega prostora ali prebivalstva. Ker je bila hiša predvidena za rušenje, je bilo potrebno hitro ukrepanje, zato je padla odločitev, da povpraša Simona Rupnika, lastnika domačije, ali bi dovolil, da si hišo še pred rušenjem ogledajo kustosi Mestnega muzeja Idrija, ki skrbi za ohranjanje kulturne dediščine na Idrijsko-Cerkljanskem prostoru.

Obisk Mestnega muzeja Idrija

Tako so si strokovni delavci Mestnega muzeja Idrija 13. novembra 2018 ogledali staro Sedejevo domačijo. Podstrešni prostori in s šaro zapolnjene kamre so resnično skrivali pravcate »zaklade«, vendar vsi, razen najpomembnejšega, niso tema tega članka, zato jih na tem mestu puščam ob strani.² Največjo vrednost prav gotovo predstavljajo steklene fotografske plošče (in negativni na filmu), ki so bile najdene pod razmajano leseno stelažo, ki se je šibila pod različnimi deli fotografskega aparata in pripomočki za fotografiranje. Steklene plošče (večinoma v velikosti cca. 15 cm x 10 cm) in filmi negativov (različnih formatov, praviloma manjši kot steklene plošče) so bili zloženi v več kot stotih kartonastih škatlicah, zraven tega so bile plošče še v dveh lesenih podolgovatih 40-centimetrskih zabojih. Očitno je bilo, da je tu nekoč živel človek, ki se je resno ukvarjal s fotografijo; dejstvo, ki je avtorja presenetilo, četudi mu je bilo že prej znano, da Sedejevi posedujejo zbirko starih fotografij, saj mu je o tem pred leti pripovedoval sin gospodarja domačije Andraž Rupnik. Najdeno fotografsko gradivo je bilo preneseno v Mestni muzej Idrija poleg drugih predmetov, ki so bili prevzeti ob drugem obisku pri Sedejevih. Na tem mestu gre posebna zahvala Simonu Rupniku, ki je omenjene fotografije in druge predmete podaril Mestnemu muzeju Idrija, muzej pa je s tem prevzel odgovornost, da se pridobitev najprej primerno uredi, ohrani in sčasoma ustrezno predstavi zainteresirani javnosti.

¹ Pričujoči članek predstavlja dopolnitev (z novimi podatki) prvotnega članka, ki je bil objavljen v *Oglarju*, glasilu Kulturnega društva Zavratac. V: *Oglar* 37 (2019), dec., str. 33–34.

² Poleg fotografske zbirke je med prevzetimi predmeti treba omeniti še zaprašen, a dobro ohranjen »zapravljivček«, ki so ga včasih uporabljali kot prevozno sredstvo in je bil najden na Sedejevem skednju nad hlevom. Mestni muzej Idrija ga je prevzel in v letu 2019 poslal v restavratorsko delavnico.

O življenju Antona Sedeja

Poleg fotografskega gradiva in predmetov je muzej prevzel tudi dokumente o Antonu Sedeju v obsegu ene arhivske škatle. Najdeni so bili v podstrešni izbi, kjer je na stara leta bival. Prav ti dokumenti predstavljajo osnovo za rekonstrukcijo njegove življenjske poti. Pomemben vir informacij je tudi sodni spis iz leta 1949, ki dokazuje, da je bil Anton Sedej na sodnem procesu obtožen medvojnega sodelovanja z okupatorjem, pri čemer je med postopkom zaslišanja navedel kratek življenjepis.³ Nadalje pri raziskovanju pomaga dejstvo, da je veliko let preživel v različnih izobraževalnih ustanovah in ga zato lahko izbrskamo iz (predvsem šolskih) javnih evidenc.

Rojen je bil 10. januarja 1887 na kmetiji pri Sedeju v Dolah nad Idrijo (takratna hišna številka je bila Dole 9) istoimenskemu očetu Antonu Sedeju (roj. 1859) in mami Mariji Pirc (roj. 1864) iz Javorjevega Dola nad Žirmi.⁴ Slednjima se je v zakonu rodilo kar dvanajst otrok, vendar so odraslo dobo dočakali le štirje, večina jih je umrla v zadnjem desetletju 19. stoletja.⁵ Ker je bil Anton Sedej edini med (preživelimi) sinovi, so domači od njega smiselno pričakovali, da bo prevzel vodenje kmetije, vendar so že otroška in zlasti mladostniška leta pokazala, da je bil to račun brez krčmarja. Pritegnila ga je namreč sla po izobraževanju, kar ga je odvrnilo od dela na kmetiji, četudi so domači upali, da si bo premislil in so v ta namen izpolnili marsikatero Sedejevo željo ali potrebo.⁶ Šolanje je bilo v tistem času drago in je predstavljalo nemajhno obremenitev za domači »grunt«. Kje je Anton Sedej opravil osnovno izobraževanje, nam razkrije zapis z zaslišanja z dne 4. julija 1949 na sedežu Uprave državne varnosti Idrija, kjer priprti Sedej poda kratek življenjepis.⁷ Šolo je najprej obiskoval v bližnjem Zavrnatcu,⁸ saj takrat v Dolah še ni bilo šole, nadaljeval na Gorah in zaključil na ljudski šoli v Idriji, v poslopju »stare šole«, kakor danes Idrijčani pravijo zgradbi, zgrajeni v letih 1874–1877.⁹ V zvezi s tem še izvemo, da je njegovo osnovno šolanje trajalo kar 12 let.

Šolanje je sprva nadaljeval na ljubljanski gimnaziji, kjer pa ni dokončal prvega letnika, saj je močno obolel na želodcu in se je moral vrniti domov.¹⁰ Ker je bila v letu 1901 v Idriji ustanovljena prva slovenska realka, se je po ozdravitvi odločil, da nadaljuje izobraževanje na idrijski realki, kjer najdemo o njem že več podatkov. V šolskem letu 1904/1905 je opravil sprejemne izpite za vpis v II. razred, ocene »odlično« ali »hvalno« so potrjevale njegov interes za izobraževanje in učenost.¹¹ Vsa leta dijaštva je stanoval v Idriji pri različnih »odgovornih nadziralnih«, vikende je najbrž preživel na domačiji v Dolah, ki so od Idrije oddaljene uro in pol hoda. V tem času se je gmotno preživel tudi

³ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49.

⁴ SI_ZAL_IDR/0102, Občina Dole, t. e. 44, Ljudsko štetje iz leta 1890.

⁵ Rupnik: Zgodovina Sedejeve domačije. V: *Oglar* 37 (2019) dec., str. 30.

⁶ Mateja Rupnik, žena gospodarja kmetije Simona Rupnika, je povedala, da so, če je bilo potrebno, za plačevanje izobraževanja mladega Antona Sedeja prodali tudi vola iz Sedejevega hleva, kar na začetku 20. stoletja nikakor ni bila majhna žrtev za srednje veliko kmetijo.

⁷ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949.

⁸ Poslopje šole v Zavrnatcu je bilo zgrajeno na začetku 20. let 20. stoletja, ko je območje Idrije in ostale Primorske spadalo pod Kraljevino Italijo, šolski pouk pa je potekal že pod Avstro-Ogrsko, in sicer v tamkajšnjem župnišču. Takrat je večino kraja Dole spadalo pod župnijo Zavratac, manjši pa pod župnijo Gore.

⁹ Pavlič: *Zgodovina idrijskega šolstva*, str. 95.

¹⁰ SI_ZAL_IDR/0119, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, uvodna str.

¹¹ SI_ZAL_IDR/0119, Realka v Idriji, t. e. 1, a. e. 1, Zapisnik sprejemnih izpitov v višje razrede.

Anton Sedej kot dijak na idrijski realki med leti 1904–1910 (avtor fotografije Anton Schmeiler, hrani Simon Rupnik).

s poučevanjem drugih dijakov.¹² Leta 1910 je zaključil VII. razred idrijske realke¹³ in z odliko maturiral.¹⁴

Odločil se je za nadaljevanje študija na Dunaju, ker ga je zanimalo področje gradbeništva, se je vpisal na c. kr. Tehnično visoko šolo, smer gradbeno inženirstvo.¹⁵ Spričevala pričajo o njegovi zavzetosti za študij gradbeništva, ocene so se ves čas gibale med dobro (*gut*) in odlično (*vorzüglich*).¹⁶ O zasebnem življenju na Dunaju lahko veliko razberemo iz ohranjenih pisem, ki jih je pošiljal svojim domačim v Dole in nekdanjim sošolcem z idrijske realke. Med drugim si je dopisoval s člani družine rudniškega inženirja Jaroslava Šotole, s katerimi se je spoprijateljil v dijaških letih. Sedeja je zanimalo, kaj se doma dogaja z nekdanjimi sošolci, na drugi strani pa so bili Šotolovi radovedni, kakšno je življenje v prestolnici monarhije. Kako težavna je včasih mladost, lahko beremo v njegovih zapisih ob koncu poletja 1912:

»No, iz zopet sem jo izkupil!

Bilo je v soboto, 24. avgusta t. l. S profesorjem Baeblerjem¹⁷ sva bila na Vrhu pri sv. Treh Kraljih, od koder sem poslal Miri razglednico s tole vsebino:

„Draga punčka! Šele zdaj Ti vračam razglednico, poslano mi iz Škofje Loke. Lepa hvala. Premnogo pozdravov! Sedej.“

In danes pridem v Idrijo, pa sem jih bil kmalu izkupil. Gospa Šotolova¹⁸ mi je povedala, da je

¹² SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, uvodna str.

¹³ SI_ZAL_IDR/0119, Realka v Idriji, t. e. 4, a. e. 10, Glavni katalog VII. razreda, 1909–1910; SI_PANG 974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, uvodna stran.

¹⁴ DZ MMI, zapuščina Antona Sedeja iz Dol. Gradivo je še neurejeno, obsega pa le eno arhivsko škatlo, zato na tem mestu ne navajam posameznih dokumentov.

¹⁵ Šola je bila pod tem imenom (*Technische Hochschule Wien*) imenovana med leti 1872–1975, ko se je preimenovala v Tehnično univerzo na Dunaju (*Technische Universität Wien*), kakor se imenuje še danes. Sedej je na tej izobraževalni ustanovi obiskoval Šolo za gradbeno inženirstvo (*Bauingenieurschule*): https://de.wikipedia.org/wiki/Technische_Universit%C3%A4t_Wien (dostop 19. 6. 2020).

¹⁶ DZ MMI, zapuščina Antona Sedeja iz Dol.

¹⁷ Baltazar Baebler, profesor (1905–1917) in ravnatelj (1917–1919) na idrijski realki. Njegov sin je bil znameniti idrijski rojak Aleš Bebler (1907–1981). V: Kavčič: *Prva slovenska realka*, str. 132.

¹⁸ Karlina Šotola je bila žena rudniškega inženirja Jaroslava Šotole, s katerim sta imela štiri otroke: Jaroslava, Miro, Boženo in Emila (Milana) Franca Talerja, ki je bil

Mira silno huda name, da se druge gospodične norčujejo iz nje, da je zaročena, da se v Idriji vse to povsod izve i.t.d.

In Mira se je tudi pokazala, da je res huda. „Pa še punčka mi zapišete,“ je rekla. Gospa: „Pa gospod Baebler je to videl!“

Jaz revež sem se opravičeval napram gospe, opravičeval pri gospodični Miri, katera pa ni pokazala, da bi mi odpustila. Govoril sem ž njo zelo malo, ker je navadno le v stran gledala, kolikor je bila v moji družbi; z Boženo pa ta dan nisem govoril skoraj nič. Z gospodom celo nič, še videl ga nisem, bil pa je doma, najbrž seveda jezen na tega „paura“.

Iz tega sem pač razvidel, da se me Mira sramuje. Seveda, čimbolj se me sramuje, temvečja je razžalitev. In ker sem jo s tem skoro neodpustljivo razžalil, iz tega sklepam, da smatra ona tudi to razžalitev za neodpustljivo.

Sklenil sem, da ne prestopim praga Šotolove hiše, dokler ne absolviram tehnike, ali če Bog da, dokler ne napravim doktorata na tehniki. To pa ne zaradi tega, da bi živel ž njimi v kakem neprijateljstvu, ne, temveč živeti hočem ž njimi v prijateljstvu.

To hočem narediti zaradi tega, da ne bo mogel kdo Miri očitati, da ima morada kaj z menoj in da ji ne bom pod kako pretvezo kaj škodoval na dobrem imenu.

S tisto razglednico pač nisem hotel drugega doseči, kakor to, kaj bo ona rekla na to, ko sem ji zdaj prvokrat kot gospodični rekla „Ti“. Seveda sem mislil, da bo to sprejela kot nedolžno šalo.

26. avgusta 1912 je bil minister Trnka¹⁹ z Rysom v Idriji. Ministru je Mira dala šopek in odslej se najbrže ne bo dalo več tako po domače govoriti ž njo ...

Bomo videli, kakšen bo položaj čez kaka tri leta!»²⁰

Aprila leta 1914 je bil Sedej še vedno na Dunaju, ko je ravno uspešno prestal izpit iz predmeta Matematika II.²¹ Le dva meseca pozneje je prišlo v Sarajevu do atentata na avstro-ogrškega prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovo ženo Sofijo. Julijska mobilizacija in avstro-ogrška vojna napoved Kraljevini Srbiji sta za več let prekinili Sedejev študij na Tehniki. Mobiliziran je bil v avstrijsko vojsko, dodelili so ga k Rdečemu križu v Gorico, kjer je vodil evidenco bolnikov.²² V zbirki fotografij, ki jih hranijo na Sedejevi domačiji v Dolah, obstaja tudi fotografija Antona Sedeja v vojaškem plašču in s trakom rdečega križa na levi roki, kar dokazuje, da ni sodeloval v neposrednih spopadih, ampak je deloval v zaledju kot bolničar.²³ Po italijanskem prestopu v tabor antantnih sil in italijanski vojni napovedi 24. maja 1915 so enoto Rdečega križa iz ogrožene Gorice premestili v Ljubljano, vendar je Sedej v prestolnici dežele Kranjske ostal samo nekaj tednov, saj je bil dodeljen bolnišnici Rdečega križa v Kočevju, kjer je opravljal dolžnosti glavnega računovodje.²⁴ V letu 1917 je bil premeščen k tehničnim četam in tam ostal do konca vojne, ko je ponovno nevarno zbolel. Sam navaja, da je obolel za »špansko grižo« (tj. špansko gripo) in da je ozdravel šele po štirih mesecih zdravljenja.²⁵ Dokument z dne 25. septembra 1918, ki je bil

---

Karlinin sin iz prvega zakona. Z Milanom je Sedej živel na Dunaju, kjer sta skupaj študirala: www.myheritage.si (dostop: 7. 2. 2020).

¹⁹ Dr. Ottokar von Trnka je bil tedanji minister za javna dela. Gospod Rys je bil član njegovega spremstva. V: *Slovenec* 45, št. 183, 12. 8. 1912, str. 4.

²⁰ DZ MMI, zapuščina Antona Sedeja iz Dol.

²¹ Prav tam.

²² SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, uvodna str. V končni sodbi procesa je zapisano, da je bil Sedej med prvo svetovno vojno črnovojnik, tj. pripadnik enot, ki so bile sestavljene iz premladih ali prestarih fantov ter mož in ki so opravljali različne naloge v zaledju. SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Sodba, uvodna str.

²³ Zbirka starih razglednic in fotografij, zbirko hrani Simon Rupnik.

²⁴ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, uvodna str.

²⁵ Prav tam, str. 2.

Pogrebni sprevod proti cerkvi sv. Urha v Zavrattu. Podoben motiv večkrat srečamo na fotografijah Antona Sedeja. Danes na mestu zgradbe na levi, kjer je bila včasih mlekarina, stoji gasilski dom Prostovoljnega gasilskega društva Zavratac (avtor fotografije Anton Sedej, hrani Simon Rupnik).

izdan pri vojaškem poveljstvu v Kočevju, to potrjuje, saj Antona Sedeja označuje kot nesposobnega za vojaško službo (*»Zum Waffendienste nicht geeignet.«*).²⁶

Čeprav se je velika vojna končala novembra 1918, je Sedej kljub ozdravitvi ostal v bolnici v Kočevju vse do aprila 1920, med tem pa je bil zaposlen s poučevanjem francoščine.²⁷ Kje oziroma koga je poučeval, za enkrat še ni znano. Sam je na zaslišanju julija 1949 povedal, da se je aprila 1920 vrnil domov, v naslednjem letu pa na Dunaju končal svoj zadnji »študij«.²⁸ Ta podatek je sicer nasproten podatku iz evidence *Registra prebivalstva* (občine Dole) iz leta 1924, ko je Anton Sedej še vedno naveden kot študent tehnike (*»stud. tehn.«*),²⁹ vendar se je pozneje pred njegovim imenom praviloma pojavljala kratica ing.

Njegova prva zaposlitev je bilo dvomesečno delo pri gradnji hidrocentrale na Tirolskem.³⁰ Take vrste začasnih zaposlitev so bile stalnica v življenju Antona Sedeja. Redno zaposlitev je dobil šele po drugi svetovni vojni, ko je leta 1947 prevzel vodenje podjetja Zidgrad Idrija, pa še tam je ostal le dve leti, ker so ga tedanje oblasti kmalu aretirale. Iz Tirolske se je podal na potovanje po Avstriji in delu Švice ter se leta 1922 vrnil domov v Dole.³¹ Naslednji dve desetletji je bival doma in risal gradbene načrte za razne »tvrdke«, ki so obnavljale v vojni porušene kraje Primorske. Ob tem je pomagal pri delu na kmetiji. Njegov oče Anton Sedej je umrl leta 1932, mama je umrla že leta 1912. Pri italijanskem popisu prebivalstva iz

²⁶ DZ MMI, zapuščina Antona Sedeja iz Dol. Tudi sicer je imel Anton Sedej veliko zdravstvenih težav vse življenje, v zadnjem letniku na idrijski realki je bil denimo oproščen obiskovanja telovadbe (SI_ZAL_IDR/0119, Realka v Idriji, t. e. 4, a. e. 10, Glavni katalog VII. razreda, 1909–1910).

²⁷ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, str. 2.

²⁸ Prav tam.

²⁹ SI_ZAL_IDR/0102, Občina Dole, t. e. 43, Register prebivalstva.

³⁰ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, str. 2. Zapisnikar zaslišanja je zapisal, da je Sedej sodeloval pri gradnji hidrocentrale v »Dolas na Tirolskem«, vendar avtor iz spletnega vira https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_%C3%B6sterreichischer_Kraftwerke (dne 10. 7. 2020) ni mogel ugotoviti, za katero hidrocentralo je šlo. Morda je zapisnikar narobe razumel izgovorjeno tuje ime kraja, lahko pa je šlo za manj pomembno hidrocentralo, saj je Sedej tam delal samo dva meseca.

³¹ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, str. 2.

leta 1936³² je kot glava družine že naveden Matjež Rupnik (iz Novega sveta pri Hotedršici), ki se je poročil z mlajšo sestro Antona Sedeja Terezijo Sedej (1899–1970)³³ in na kmetijo prinesel priimek Rupnik, četudi se tudi danes domačiji še vedno pravi »pri Sedeju«.

Število portretov, ki jih najdemo na prevzetih steklenih ploščah, kaže na to, da si je vsaj del dohodka Anton Sedej moral prislužiti s fotografiranjem. V stari hiši je imel posebej za ta namen opremljen mini atelje, kjer so portreti nastajali. Kot visoko izobražena oseba je morda opravljal tudi kakšne upravne zadolžitve v občini Dole, dokler ni bila ta priključena občini Idrija ob italijanski komasaciji manjših občin leta 1928. Njegov podpis uradnega popisovalca (*L'Ufficiale di censimento*) najdemo tako pri (italijanskem) popisu prebivalstva iz leta 1931 kot tudi iz leta 1936.³⁴

Na domači kmetiji je vodil izgradnjo sodobnega hleva, potem ko je stari izginil v požaru leta 1916. 17. avgusta tega leta je zgorelo več poslopij Sedejeve kmetije, ogenj pa se je od tam razširil tudi na čez cesto ležečo sosedovo kmetijo »pri Troutu«.³⁵ V zvezi z gradnjo hleva je treba omeniti še eno njegovo lastnost: vse, kar je počel ali je imel namen početi, je zapisoval na lističe ali hrbtne strani (zanj nepomembnih) dokumentov, ki predstavljajo odlične informacije za raziskovalca zgodovine; če bi danes izbirali njegov vzdevek, bi bil »Listkar« nedvomno najprimernejši. Prav po zaslugi ohranjenih listkov (in malo večjih listov oziroma dokumentov) izvemo marsikateri podatek iz vsakdanjega življenja. Tako je ob gradnji novega hleva zapisal kratko notico:

»Kolavdacija hleva je bila dne 28. novembra 1942. Geometer Pangrazi iz Rima, en tenete gozdne milice iz Gorice in 6 stražnikov gozdne milice iz Idrije.«³⁶

Dva dni kasneje je dodal še en listek z zabeležko:

Gradnja kozolca na kmetiji pri Mraku (danes Dole 25). Anton Sedej je sicer pri sovaščanih večkrat vodil gradbena dela, pri tej gradnji pa je objekt zgolj fotografiral (avtor fotografije Anton Sedej, hrani Simon Rupnik).

³² SI_ZAL_IDR/0129, Občina Idrija, Popis prebivalstva iz leta 1936, Dole 9.

³³ Podatek je bil pridobljen z družinskega groba Rupnikovih (Sedejevih) na pokopališču v Zavrtaču.

³⁴ SI_ZAL_IDR/0129, Občina Idrija, Popis prebivalstva iz leta 1931 in 1936.

³⁵ O požaru je poročal časopis *Slovenec*, ki je gospodarja kmetije pri Troutu napačno poimenoval *Bejc* namesto pravilno *Rejc*. Prav tako se požar ni dogodil v (sose-dnjem) Jeličnem Vrhu, ampak v Dolah. V: *Slovenec* 44, št. 190, 21. 8. 1916, str. 4; l. 44, št. 191, 22. 8. 1916, str. 3.

³⁶ *Kolavdacija* navadno pomeni strokovni pregled opravljenega dela, zlasti v gradbeništvu. *Tenente* je vojaški čin v italijanski vojski, ki ustreza činu poročnika. V: DZ MMI, zapuščina Antona Sedeja iz Dol.

»Dne 30. novembra 1942 je zavraški g. župnik Janez Miklavčič blagoslovil naš novi hlev v navzočnosti domačih in šolskih otrok.«³⁷

Anton Sedej je izdelal tudi načrte za novo šolo, ki so jo zgradili na mestu stare kašče pri Sedeju. V spodnjem prostoru je delovala mlekarina, zgoraj pa je imela v letih 1942–1971 svoje prostore Osnovna šola Dole. Med drugo svetovno vojno je po daljši prekinitvi pouka na šoli Anton Sedej sam začel s poučevanjem otrok (43 učencev v petih razredih), in sicer od avgusta 1944 do junija 1945, za kar pa ni prejel nobenega plačila, kakor je pozneje sam zabeležil.³⁸

Med drugo svetovno vojno se je lotil pisanja knjige »gradbene stroke za ljudstvo«, ki jo je tudi dokončal in uporabljal na svojih predavanjih, ni pa znano, ali je knjiga tudi izšla ali je ostala v rokopisu, saj nimamo ohranjenega nobenega izvoda.³⁹ Poleg pisanja in poučevanja otrok ga je še naprej zaposlovalo delo na domači kmetiji, četudi sta kmetijo že od srede tridesetih let dejansko vodila njegova sestra Terezija in svak Matevž Rupnik.

Povojna usoda

Po koncu druge svetovne vojne ga je leta 1947 Izvršni svet Okrajnega ljudskega odbora Idrija – Cerklje imenoval za prvega direktorja novoustanovljenega podjetja Zidgrad,⁴⁰ ki še danes predstavlja osrednje gradbeno podjetje na Idrijskem in širše. Delo je prevzel v svojem 60. letu starosti, poleg vloge upravnika je opravljal tudi delo tehničnega inženirja.⁴¹ S tem namenom si je tudi poiskal stanovanje v Idriji v Rožni ulici št. 16.⁴²

Na tem mestu pa je ostal le dve leti, saj so ga 2. julija 1949 aretirale tedanje oblasti. Priprt in odveden je bil v zapor na idrijskem gradu,⁴³ kjer je preživel mesec dni, dokler ga niso premestili v zapor Uprave državne varnosti (UDV) v Postojni, kjer je čakal na sodni proces.

Postopek proti Antonu Sedeju ni bil samostojen proces, ampak sta bila na njem poleg njega soobtožena še tedanji idrijski dekan Janko Žagar in veleposestnik (»kulak«) Ivan Leskovec. Janko Žagar, doma s Postojnskega, je kot kaplan prišel v idrijsko župnijo že leta 1922, bil po štirih letih premeščen v župnijo Ledine, junija 1944 pa bil imenovan za idrijskega dekana.⁴⁴ Z Antonom Sedejem se je seznanil sredi dvajsetih let, podrobneje pa leta 1937, ko je slednji izdelal načrt in vodil dela za novo pokopališče v Ledinah. Od takrat naprej sta ohranjala redne prijateljske stike.⁴⁵ Ivan Leskovec je bil rojen v sosednjem Jeličnem Vrhu, lastnik velikega posestva, oče sedmih otrok in oseba z velikim vplivom med sovaščani.⁴⁶ Janko Žagar je bil v priporu že od marca 1949, medtem ko je bil Le-

³⁷ Prav tam.

³⁸ SI_ZAL_IDR/0178, Osnovna šola Dole, t. e. 1, a. e. 2, Šolska kronika, str. 5; DZ MMI, zapuščina Antona Sedeja iz Dol.

³⁹ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, str. 2. Očitno je šlo za knjigo v dve delih, saj omenja: »... Pri teh dveh knjigah sem se zamudil ...«.

⁴⁰ Viler: *Zidgrad: spreminjali smo podobo Idrije in sosednjih krajev*, str. 11.

⁴¹ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, str. 2.

⁴² DZ MMI, zapuščina Antona Sedeja iz Dol.

⁴³ O bivanju na gradu pomenljivo zapiše: »Po aretaciji sem bil mesec dni zaprt v idrijskem gradu, deloma v pralnici, deloma v temnici pod stopnicami v severovzhodnem stolpu. Razen štirih dni, ko sem risal načrte za razširitev grajskih zaporov.« V: DZ MMI, zapuščina Antona Sedeja iz Dol.

⁴⁴ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja dekana Janka Žagarja, sestavljen dne 8. julija 1949, str. 2.

⁴⁵ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, str. 6.

⁴⁶ SI_ZAL_IDR/0129, Občina Idrija, Popis prebivalstva iz leta 1931, Jelični Vrh 18; SI PANG 974,

skovec aretiran sredi junija. Sodni proces do sedaj še ni bil predmet poglobljene analize, ker obenem ni osrednja tema pričujočega članka, ga na tem mestu prikazujemo samo z vidika posledic, ki ga je imel za življenje Antona Sedeja.⁴⁷

Obtožnica je Sedeja bremenila več kaznivih dejanj, storjenih med vojno (točka A) in tudi po osvoboditvi leta 1945 (točka B). Pod točko A so bila navedena dejanja, ki naj bi jih Sedej izvedel od pomladi leta 1942 naprej, ko se je »... vključil v delovanje okupatorjevih pomagačev v namenu ovirati NOV s končnim ciljem njega likvidacije in zmago reakcionarnih sil ...« Tožilstvo mu je očitalo povezovanje z »znanima izdajalcema« dr. Jankom Kraljem⁴⁸ in Leopoldom Kemperlom,⁴⁹ prenašanje sovražne literature (letakov) in razdeljevanje le-te med prebivalstvom, sestavljanje seznama sodelavcev in podpornikov Osvobo-

Sodni proces 30. avgusta 1949 na Okrožnem sodišču Postojna v Idriji. Obtoženi so bili (od leve proti desni): idrijski dekan Janko Žagar, posestnik Ivan Leskovec in inženir Anton Sedej (fototeka Mestnega muzeja Idrija, F_1404 b).

Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja Ivana Leskovca, sestavljen dne 16. junija 1949, uvodna str.; Ivan Leskovec vpliv na sovaščane izpričuje sam (Prav tam, str. 12), potrjuje ga tudi Anton Sedej pri svojem zaslišanju. SI PANG 974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, str. 20.

⁴⁷ Sodni spis, ki ga hranijo v Pokrajinskem arhivu Nova Gorica, je precej obsežen, saj vsebuje več kot 300 strani različnih dokumentov, ki zadevajo proces in obdobje prestajanja kazni vseh treh obsojencev. Proces je bil sicer neposredno povezan z rušenjem župnijske cerkve sv. Barbare, ki je bila leta 1945 poškodovana ob zavezniškem raketiranju, po vojni pa nova oblast ni dovolila njene obnove, ampak so jo morali župljani leta 1951 sami porušiti.

⁴⁸ Dr. Janko Kralj (1898–1944), primorski pravnik, publicist, urednik in politik. Na drugem tržaškem procesu (1941) je organiziral obrambo obtožencev. Med drugo svetovno se je opredelil proti komunizmu, po kapitulaciji Italije pa se je iz Gorice preselil v Rim. V: Slovenska biografija (spletni vir): <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi300702/> (dostop: 14. 7. 2020).

⁴⁹ Leopold Kemperle (1886–1950), časnikar in urednik, po drugi svetovni vojni je leta 1947 v Gorici ustanovil Slovensko demokratsko zvezo in bil njen predsednik do svoje smrti. V: Primorci.si (spletni vir): <http://www.primorci.si/osebe/kemperle-leopold/656/> (dostop 14. 7. 2020).

dilne fronte, zbiranje podatkov o gibanju aktivistov NOV in partizanskih enot ter posredovanje podatkov v Gorico (dr. Kralju) oziroma na Vrh Svetih Treh Kraljev (četniškemu štabu). Nadalje je bil Sedej obtožen, da je po kapitulaciji Italije skupaj z Žagarjem načrtoval ustanovitev domobranske postojanke v Ledinah, ki bi bila povezana z že obstoječo postojanko v Rovtah. Pod točko B pa je tožilstvo Sedeja dolžilo prikrivanja informacij o »vojnih zločincih«, ki so se po koncu vojne skrivali pred oblastjo.

30. avgusta 1949 je bil na okrožnem sodišču Postojna v Idriji obsojen na 14 let in dva meseca zaporne kazni s prisilnim delom, zaplembo premoženja in z odvzemom državljskih pravic za dobo treh let.⁵⁰ Vso osebno lastnino, ki jo je imel v stanovanju v Rožni ulici št. 16 v Idriji, mu je najprej preiskala UDV – Idrija, po obsodbi konec avgusta pa tudi zaplenjena.⁵¹

Zaporno kazen je prestajal v Centralnih zaporih UDV v Ljubljani, kjer je novembra 1949 začel delati v tehničnem biroju Minota. Ukvarjal se je z izdelavo statičnih izračunov in risanjem načrtov železobetonskih konstrukcij, pozneje tudi pri podjetju Krim, ki je imelo na Žalah svoj tehnični biro. Vseskozi so Antona Sedeja spremljale zdravstvene težave, povezane z njegovim revmatizmom, ki ga je dobil v zaporu na idrijskem gradu. V maju 1952 se mu je pripetila še delovna nezgoda, pri čemer sta bili poškodovani obe očesi, zato je moral prestati več očesnih operacij. Tako je več mesecev zaporne kazni preživel v bolnišnicah, zdravstveno stanje pa je bilo tudi glavni razlog, da so na koncu ugodili več prošnjam za pomilostitev. Od 14 let in dveh mesecev je tako v zaporu preživel štiri leta in dva meseca, 2. septembra 1953 je bil izpuščen iz Kazensko popoljševalnega doma v Mariboru.⁵²

Po prihodu iz zapora je nekaj časa preživel na domačiji pri Sedeju, delal je še v Ajdovščini, nazadnje pa se je nastanil v Tolminu, kjer je leta 1959 tudi umrl. Pokopan je v družinskem grobu na pokopališču cerkve sv. Urha v Zavrtaču.⁵³

Anton Sedej kot fotograf

Kdaj se je začel Anton Sedej ukvarjati s fotografijo, zaenkrat še ni povsem jasno. Da bi ugotovili ta podatek, bi bila potrebna temeljita analiza vseh njegovih fotografij, tj. tistih, ki jih hranijo na domačiji pri Sedeju kot tudi tistih, ki jih je prevzel Mestni muzej Idrija v novembru 2018. Po trenutni oceni se je moral začeti zanimati za fotografijo že v času dijaških let na idrijski realki oziroma kot študent na Dunaju, tj. na prehodu iz prvega v drugo desetletje 20. stoletja. Iz življenjepisnih podatkov sodnega spisa procesa iz leta 1949 ni moč nikjer zaslediti, da bi se Anton Sedej ukvarjal s fotografijo, pa najsi je šlo za ljubiteljsko ali poklicno fotografiranje. Šele seznami zaplenjenih predmetov,⁵⁴ ki jih hrani Mestni muzej Idrija, nam razkrijejo, da je Sedej posedoval fotografsko opremo. Na seznamih tako med drugim najdemo:

- fotografsko knjigo,
- knjigo Osnovne fotografije,

⁵⁰ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Sodba, str. 6.

⁵¹ DZ MMI, zapuščina Antona Sedeja iz Dol. Zapisnik komisije, ki je ocenila vrednost premoženja, je datiran s 7. 12. 1949.

⁵² O zdravstvenem stanju in prestajanju zaporne kazni gl.: DZ MMI, zapuščina Antona Sedeja iz Dol.

⁵³ Rupnik: *Zgodovina Sedejeve domačije*. V: *Oglar* 37 (2019), dec., str. 31.

⁵⁴ DZ MMI, zapuščina Antona Sedeja iz Dol. V zapuščini najdemo več seznamov zaplenjenih dokumentov. Cenilna komisija Okrajnega sodišča v Idriji je popis in cenitev opravila dne 7. 12. 1949 v navzočnosti Terezije Rupnik, sestre Antona Sedeja, dokument je nastal na pisalni stroj in je slabo ohranjen. Pozneje je bil napravljen prepis taistega dokumenta na roke, ki je dobro ohranjen. Poleg tega je ohranjen (delno poškodovan) seznam (rokopis), ki ga je – sodeč po pisavi – napravil Sedej sam po spominu, ko je bil zaprt.

- 3-krat slepo steklo dimenzij 18 cm x 24 cm,
- posodo za razvijanje fotografskih plošč,
- 14-krat okvirje za fotoplošče,
- fotoaparatus,
- 6 kompletov malih filmov, 24 plošč in 4 škatle filmov brez vrednosti, ker so bili že prej odprti,
- 1 kaseto za slikanje na magnezije,
- 1 komplet za kopiranje slik na soncu,
- 1 usnjeno torbico za fotoaparatus.

Očitno so bile Sedeju zaplenjene vse stvari iz stanovanja na Rožni ulici 16 v Idriji, ne pa tudi lastnina, ki jo je imel na svoji domačiji v Dolah. Tako je Mestni muzej Idrija v letu 2018 na leseni stelaži podstrešja Sedejeve stare hiše lahko našel nekatere dele fotografske opreme skupaj s fotografijami na steklenih ploščah in na filmu.

Anton Sedej je uporabljal tehniko fotografiranja na steklo, delno pa je fotografiral tudi na film, kot kažejo ohranjeni filmski negativi. Prva zbirka ohranjenih fotografij, ki jo hranijo na Sedejevi domačiji, obsega gradivo v treh manjših kovinskih škatlah in ne vsebuje steklenih plošč. Fotografije in razglednice so povsem pomešane med sabo, dodanih je tudi nekaj fotografij, ki so iz časa po smrti Antona Sedeja, torej po letu 1959. Težava teh fotografij oziroma starih razglednic je, da so le redke označene s kakršnimi koli oznakami ali pripisi, ki bi pojasnjevali vsebino fotografije oziroma razglednice ali njihov čas nastanka. Za fotografije, ki so bile posnete na Sedejevi domačiji oziroma v bližnji okolici, se da ugotoviti, kaj predstavljajo, težje je pri fotografijah, ki jih je Anton Sedej posnel izven svojega kraja oziroma na potovanjih. Preseneča dejstvo, da fotografije v večini primerov niso opremljene z opisi, ko pa je bil njihov avtor vendarle natančen, sistematičen in vesten človek. Tudi razglednice so velikokrat povsem prazne, iz česar lahko sklepamo, da jih je Sedej kupil za spomin na svojih potovanjih. Želja avtorja prispevka in Sedejevih, ki omenjeno zbirko posedujejo, je, da se fotografije in razglednice uredijo in primerno tehnično opremijo. Izhodišče za urejanje bosta predstavljala prav ta prispevek in nadaljnje raziskovanje življenja Antona Sedeja, saj bo na ta način pojasnjena marsikatera fotografija.

Drugo zbirko, ki jo danes najdemo v Mestnem muzeju Idrija, tvorijo steklene plošče in negativi na filmih. Zbirka trenutno ni dostopna za raziskovalce, saj čaka na postopke urejanja, kar obsega podrobno čiščenje, popisovanje in digitalizacijo. Celotna zbirka je bila sicer na grobo očiščena že konec leta 2018, izdelan je bil prvi, sumarni popis. Kot že zapisano, steklene plošče najdemo v majhnih kartonastih škatlicah,⁵⁵ v vsaki je ena do 20 plošč. Nekatere škatlice namesto steklenih plošč vsebujejo negative na filmu. V primerjavi s prvo zbirko tukaj pridemo na sled Sedejevi natančnosti. Vse škatlice so namreč na robu opremljene z naslovom, ki razkriva vsebino fotografij. Spodnja tabela prikazuje popis vseh škatlic po naslovu in številu steklenih plošč oziroma negativov na filmu (gl. *Tabelo 1*).

Največkrat so zapisana imena krajev, pri čemer je razumljivo, da prevladuje napis domačega kraja *Dole*. Škatlic s tem naslovom je kar 27, kar predstavlja skoraj četrtino vseh škatlic. Večino drugih (32 škatlic) predstavljajo bližnji kraji: *Gore, Idrija, Logatec, Vojsko, Zavratac, Ledine, Godovič, Trate, Rovte, Jelični Vrh, Vrsnik, Spodnja Idrija, Veharše, Žiri, Črni Vrh in Medvedje Brdo*. 14 škatlic z vsebino *Kočevje, Novo mesto in okolica* ter *Bela krajina* se najverjetneje nanaša na obdobje prve svetovne vojne, saj je bila Sedejeva enota stacionirana v Kočevju, z gotovostjo bomo lahko to trdili šele po ureditvi celotne zbirke. Dunaj

⁵⁵ Gre za majhne kartonaste škatlice, ki so bile embalaža ob vsakem nakupu novih steklenih plošč.

Tabela 1: Preglednica steklenih plošč in negativov na filmu Antona Sedeja, ki jih hrani Mestni muzej Idrija.

Naslov škatlice (št. škatlic)	Št. steklenih plošč	Št. negativov na filmu
Dole (27)	321	78
Dunaj (3)	18	/
Kočevje (12)	114	19
Idrija (6)	47	36
Logatec (1)	5	/
Vojsko (1)	3	/
Zavratec (6)	74	14
Ledine (z okolico) (4)	46	14
Bela krajina (1)	11	/
Gorica (2)	18	/
Godovič (1)	12	2
Novo mesto in okolica (1)	5	14
Trate (1)	7	6
Svete Višarje (1)	5	26
Gore (4)	38	14
Rovte (1)	4	5
Sveta Gora (1)	2	5
Vipavsko (1)	3	6
Jelični Vrh (2)	27	4
Blegoš in Poljanska dolina (1)	10	7
Vrsnik (1)	8	12
Spodnja Idrija (1)	3	1
Miren (1)	10	9
Veharše (1)	7	5
Črni Vrh (1)	10	11
Medvedje Brdo (1)	12	2
Domači (12)	115	26
Tilka Pivk (1)	6	19
Mil. (3)	38	6
Prijateljstvo (4)	44	8
Brez oznake (10)	96	5
Lesen zaboj (mali)	150	/
Lesen zaboj (veliki)	275	/
Skupaj: škatlice (113) + zaboji (2)	1544	354

(3 škatlice) verjetno predstavlja obdobje Sedejevih študijskih let. Štiri škatlice z naslovom *Gorica*, *Vipavsko* in *Miren* se nanašajo na Sedejeve pogoste obiske v krajih Vipavske doline, predvsem v Gorici, kjer se je velikokrat mudil zaradi delovnih obveznosti.⁵⁶ *Svete Višarje* (danes v Italiji) in *Sveta Gora* (nad Gorico) sta stara romarska kraja, ki ju je Sedej kot veren kristjan⁵⁷ gotovo obiskal na svojih izletih, kakor tudi Blegoš, ki gospodari nad Poljansko dolino in je priljubljena izletniška točka za pohodnike.

Kar 12 škatlic nosi naslov *Domači*, ki se nanašajo na člane širše Sedejeve

⁵⁶ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949, str. 2.

⁵⁷ Iz zapisnika zaslišanja je razvidno, da se je redno udeleževal nedeljskih maš in da je tudi sicer imel dobra poznanstva in pristne odnose z duhovniki idrijske dekanije. V: SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49, Zapisnik zaslišanja ing. Sedej Antona, sestavljen dne 4. julija 1949.

rodbine. Škatlica z naslovom *Tilka Pivk* izstopa med drugimi, saj je edina, ki je poimenovana po osebnem imenu. Tilka Pivk (1904–1936) je izvirala iz Idrije, po poklicu je bila učiteljica in je poučevala na več šolah na Kranjskem, med drugim na začetku dvajsetih let tudi v Zavrtaču. Tam se je morala seznaniti s Sedejem, trenutno pa še ni jasno, kakšen je bil njun odnos. Namreč, ob obisku Muzeja na Sedejevi domačiji v letu 2018 je bila na podstrešju (poleg sobe Antona Sedeja) opažena nagrobna plošča Tilke Pivk. Slednja je umrla pri 31 letih v letalski nesreči, ki se je zgodila 15. julija 1936 pri Bizoviku pri Ljubljani.⁵⁸

Posebej zanimive so tri škatlice z oznako *Mil*, kar označuje fotografije z vojaško vsebino. Le streljaj daleč od Sedejeve kmetije je namreč med obema vojnama stala italijanska obmejna postojanka finančne straže (danes na lokaciji hiše Dole 26), tako da so se »financarji«, kakor so italijanskim vojakom pravili domačini, večkrat znašli na Sedejevih fotografijah, pa najsi je šlo za portrete ali skupinske slike. Na koncu je 10 škatlic, ki nimajo naslova, nekatere vsebujejo fotografije, ki si vsebinsko niso sorodne.

Pri prvem čiščenju gradiva so se na steklenih ploščah odkrile nenavadne, celo skrivnostne poškodbe, ki odpirajo več vprašanj. Steklene plošče, ki niso bile spravljene v škatlicah, ampak v dveh podolgovatih lesenih zabojih, so domala vse poškodovane do te mere, da so osebe na njih neprepoznavne. Nekdo je z ostrim predmetom spraskal podobe portretirancev. Da bi to storili otroci med igro na podstrešju, je malo verjetno, saj je očitno, da je to storil nekdo sistematično in natančno, manjkajo namreč praviloma samo obrazi. Morda je to povezano s povojno usodo Antona Sedeja? Če bi bila dva zaboja steklenih plošč lahko na kakršen koli način obremenilna za Antona Sedeja, mar ne bi bilo lažje, če bi jih odnesel v gozd in jih tam razbil ali zakopal, kot pa da jih je spraskal? Obstaja tudi možnost, da je to storil sam fotograf, v razočaranju nad svojo neprijazno povojno usodo. Morda se odgovor skriva na še enem listku, kjer je Anton Sedej zapisoval svoja razmišljanja in opažanja:

»Pri fotografiranju se zavedaj, da je lahko fotografija več kot pisan dokument. Zato ne delaj slik, ki bi te v kakšnem oziru obtoževale ...«⁵⁹

Grabljači in grabljice po opravljenem delu ali med počitkom. Spravilo krme je še stoletje nazaj zahtevalo angažiranje mnogih pridnih kmečkih rok (na fotografiji je kar 18 oseb), danes lahko s pomočjo kmetijske mehanizacije isto delo opravita dve ali tri osebe (avtor fotografije Anton Sedej, hrani Simon Rupnik).

⁵⁸ O nesreči so množično poročali tedanji časopisi. V: *Slovenec* 64, št. 160 a, 16. 7. 1936, naslovna str.; 162 a, 18. 7. 1936, str. 3; V: *Slovenski dom* 1, št. 159, 15. 7. 1936, naslovna str.; št. 160, 16. 7. 1936, str. 1–2, 4.

⁵⁹ DZ MMI, zapuščina Antona Sedeja iz Dol.

Pomen fotografske zapuščine Antona Sedeja

Prevzeto fotografsko gradivo v Mestnem muzeju Idrija se bo postopoma uredilo po načelih muzejske stroke. Standard urejenega gradiva je danes tudi digitalizacija. Da je to potrebno, potrjuje dejstvo, da gre za staro gradivo (prva polovica 20. stoletja), ko fotografije še niso bile tako pogoste spremljevalke vsakdanjega življenja, kot so dandanes. Večina fotografij še ni bila objavljenih, kar za raziskovalce zgodovine predstavlja bogat in dragocen vir informacij. Tu mislimo tako na raziskovalce, ki se zanimajo za krajevno zgodovino na Idrijskem, kot tudi širše, saj nam je Sedej zapustil veliko fotografij, ki jih je napravil med bivanjem na Dolenjskem, Goriškem, na Dunaju itd. Za posamezne kraje tudi ne poznamo tako starih fotografij, kar gradivu prav tako daje posebno vrednost. Obenem je pomembno, ker gradivo prikazuje veliko prizorov s podeželja (kraje in ljudi pri raznih opravilih), kar niso prevladujoči motivi ohranjenega fotografskega gradiva tistega časa.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

PANG – Pokrajinski arhiv Nova Gorica

- ◉ SI_PANG/0974, Okrožno sodišče Nova Gorica, fasc. 50, spis K 79/49.

ZAL IDR – Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Idriji

- ◉ SI_ZAL_IDR/0102, Občina Dole, t. e. 43, Register prebivalstva; t. e. 44, Ljudsko štetje iz leta 1890.
- ◉ SI_ZAL_IDR/0119, Realka v Idriji, t. e. 1, a. e. 1, Zapisnik sprejemnih izpitov v višje razrede.
- ◉ SI_ZAL_IDR/0119, Realka v Idriji, t. e. 4, a. e. 10, Glavni katalog VII. razreda, 1909–1910.
- ◉ SI_ZAL_IDR/0129, Občina Idrija, Popis prebivalstva iz leta 1931, Dole; Jelični Vrh; Popis prebivalstva iz leta 1936, Dole.
- ◉ SI_ZAL_IDR/0178, Osnovna šola Dole, t. e. 1, a. e. 2, Šolska kronika.

DZ MMI – Dokumentarna zbirka Mestnega muzeja Idrija

- ◉ Dokumentarna zbirka Mestnega muzeja Idrija, zapuščina Antona Sedeja iz Dol.

LITERATURA

Hvala, Dejan: *Fotografska zapuščina Antona Sedeja*. V: *Oglar* 37 (2019), dec., str. 33–34.

Kavčič, Janez: *Prva slovenska realka, Idrija 1901–1926*. Idrija: Mestni muzej Idrija, 198, str. 132.

Rupnik, Mateja: *Zgodovina Sedejeve domačije*. V: *Oglar* 37 (2019), dec., str. 30.

Pavlič, Slavica: *Zgodovina idrijskega šolstva*. Idrija: Založba Bogataj, 2004, str. 95.

Viler, Darko (gl. ur): *Zidgrad: spreminjali smo podobo Idrije in sosednjih krajev*. Idrija: Zidgrad, 1997, str. 11.

ČASOPISNI VIRI

Minister za javna dela dr. Trnka v Kamniških alpah. V: *Slovenec* 45, št. 183, 12. 8. 1912, str. 4.

Pogorela sta dne 17. t. m. posestnika Sedej in Bejc pri Jeličevrhju pri Idriji. V: *Slovenec* 44, št. 190, 21. 8. 1916, str. 4;

V Doleh pri Idriji je dne 17. avgusta t. l. nastal ogenj, ki je popolnoma upepelil hiše in gospodarska poslopja dvema posestnikoma. V: *Slovenec* 44, št. 191, 22. 8. 1916, str. 3.

Sedem žrtev letalske nesreče. V: *Slovenec* 64, št. 160 a, 16. 7. 1936

Zadnja pot letalskih žrtev. V: *Slovenec* 64, št. 162 a, 18. 7. 1936.

Krvavo jutro nad Ljubljano. V: *Slovenski dom* 1, št. 159, 15. 7. 1936

Petnajst žrtev kliče po zadoščanju. V: *Slovenski dom* 1, št. 160, 16. 7. 1936.

INTERNETNI VIRI

Tehnična univerza na Dunaju:

https://de.wikipedia.org/wiki/Technische_Universit%C3%A4t_Wien (dostop 18. 6. 2020).

Jaroslava Šotole:

www.myheritage.si (dostop 7. 2. 2020).

Elektrarne v Avstriji:

https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_%C3%B6sterreichischer_Kraftwerke (dostop 10. 7. 2020).

Janko Kralj:

<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi300702/> (dostop 14. 7. 2020).

Leopold Kemperle:

<http://www.primorci.si/osebe/kemperle-leopold/656/> (dostop 14. 7. 2020).

ZBIRKA FOTOGRAFIJ IN RAZGLEDNIC

Zbirka starih fotografij in razglednic, zbirko hrani Simon Rupnik.

SUMMARY

ENGINEER AND AMATEUR PHOTOGRAPHER ANTON SEDEJ FROM DOLE ABOVE IDRIJA

The article deals with the life of Anton Sedej, engineer and amateur photographer from Dole above Idrija. Documents of his life and work have been found recently and have still not been researched in whole. His photographic legacy, which has been found during the demolition of his old house, gives him a special role in local history and wider. A part of this legacy is still kept at his home in Dole. The City museum in Idrija keeps glass plates and film negatives, which were found in the attic in 2018. These finds led to a thorough research of his life. Anton Sedej was born in 1887 in Dole, was often ill and lost most of his siblings in his youth. After primary school, he was among students of the first Slovene secondary school in Idrija. Later, he studied construction in Vienna. As a medical orderly, he served in the First World War. Since most of his photographs originate from the period between both world wars, his love for photography probably already started at that time. His interest in politics began in the Second World War, when he supported the "traditional" side. After the Second World War, there was a lack of professionals in Idrija and Anton Sedej took over the management of the newly established Zidgrad company. In 1949, he was

arrested and, together with dean Janko Žagar and Ivan Leskovec, convicted of collaboration with the occupier. He spent four years in prison, passing his time by drawing construction plans. He was granted amnesty in 1953 and died six years later in Tolmin. He is buried in Zavratac.

Pobiranje krompirja na njivi kmetije pri Sedeju. Svetle lise v spodnjem levem kotu fotografije pričajo, da krompirja niso pobirali sproti, ampak so ga najprej zmetali na manjše kupe, nato pa ga med sortiranjem pobrali v lesene gajbe (avtor fotografije Anton Sedej, hrani Simon Rupnik).